

השלום מתרחק והולך

● עמיהוד ישראלי

הצדדים היריבים הצטלבו במלחמת יוה"כ"פ, ולכן הצליחה ישראל במאמץ נואש לאזן את תוצאות המלחמה הצבאית הערבית. ואולם, מכאן ואילך, תהא ידם של הערבים על העליונה. שכן המאזן ההלל-משאבי בין ישראל לשכנותיה הינו אסימטרי, והפער הכמותי הטוטלי מתרחב והולך לטובת הערבים, המצויים עדיין בראשית תנופת ההתעצמות ובתחילת מיצוי יכולתם. הערכה ערבית זו קובעת, איפוא, כי גורלה של ישראל נחרץ, וסימניו הראשונים נראו כבר בשנים שלאחר מלחמת יוה"כ"פ. לגופו של עניין, אין זה משנה אם תיאוריה זו נכונה אם לא, כלומר אם היא רלבנטית מבחינת ביסוסה. אולם חשוב להבין, שתיאוריה זו – המקובלת ביותר בעולם הערבי – מהווה את התמריץ החשוב ביותר להמשכו ולשיאורו של הסכסוך הישראלי-ערבי.

זאת ועוד, ייתכן והסכסוך תרום מצד עצמו לגיבוש מגמות הפאן-ערביות בתצפית נאצר ולראדיקליזציה של מדינות ערב. אולם מגמות הפאן-ערביות, רצון האחדות הערבית והשתלטות הדיקטאטוריות המדינית תרמו מצידם להמשך הסכסוך, אך לא יצרו אותו. מכאן נגזרת המסקנה, שמחקר היסטורי אובייקטיבי ככל שיהא, אשר יקבע את המאבק על אדמת ארץ-ישראל בין הציונים והערבים הפלסטינים כשורשו של הסכסוך הנוכחי – לא יעלה ולא יוריד לגבי עצם פתרון הסכסוך. במלים אחרות: איתור הבעייה היסודית, בעיית הפלסטינים, כפי שהיא מוצגת תהא במלא עוצמתה וראויותיה בעולם החופשי, אינו מהווה כל ערובה לפתרון הסכסוך עם פתרון הבעייה; שהרי לכל סכסוך דינאמיקה משלו, היינו תוספת גורמים שיצורים סכסוכים נוספים, והללו משלבים ומולידים גורמים אחרים המתכלים בסכסוך וחוזר חלילה. מרגע שהגיש סכסוך נתון לאויר העולם הריהו מסתבך ומשתלב במיכלולים נוספים שקשה לצפותם מראש. ולפיכך, פתרון לסכסוך נתון המתועל ליישוב גורם המחלוקת הראשוני – איננו ערובה כלל ועיקר לפתרון של ממש.

במערכת הנתונה של הסכסוך הישראלי-ערבי נוספו גורמים מסככים רבים, ששיוו לו דראמטיזציה יתרה וגרמו לחרירותו מעבר למרחב הגיאוגרפי האזורי-מקומי. פרופ' לואיס, למשל, סבור, כי גורמי הסיכון במקרה זנן הן המעצמות, הנפט והשתלטות הקונפליקט בסכסוכים מקומיים ובריבוי פנים-ערביות. למרבה האירוניה הוא גורס דוקא, כי לשקיעת הפאן-ערביות שלשהי תקופתו של נאצר היה חלק נכבד בעידוד צמיחתה של זהות פלסטינית נפרדת. המסקנה המתבקשת היא, כי לא ישרור שלום של ממש בין ישראל לבין הפלסטינים, אפילו תיפתר בעייתם בתחומי א"י המערבית במסגרת טריטוריאלית מוגדרת וריבונית ולצידה של מדינת ישראל, שכן הסכסוך הנתון חרג מומן המערך הדו-צדדי המצומצם של היריבים הראשוניים-היהודים בישראל לעומת הפלסטינים. הסכסוך השתלב במישורים ובריבויים שלשני הצדדים הניצים אין כל שליטה עליהם, כגון – המיכלול המורכב של יחסי המעצמות, משבר האנרגיה והנפט והאנטגוניזם הבין-ערבי.

*

מה ניתן, איפוא, לעשות נוכח המורכבות הגדלה והולכת, נוסח כדור השלג המידרדר והתופח? ההנחה הריאלית הבסיסית קובעת, כי אין, למעשה, פתרון רדיקלי לסכסוך הישראלי-ערבי, ומכל שכן, שאין כל אפשרות ל"קפיצת זמן" ולקפדנות קצרת-טווח. לכל היותר, ניתן לגשש לעבר אמצעים שונים שממכרו את "הפרופיל" של הסכסוך, בבחינת צעדים טקטיים, או שיוורדו את "מקום הגירויים" ההדדיים. הנחה זו ניצבת בסתירה מציאותית לאמץ החימוש הגובר והולך של הערבים ולהירתמותה של ישראל, בעל כורחה, למירוץ זה. גרוע מזה: הערבים בוטחים עתה יותר מתמיד ביכולתם הפוטנציאלית למצות ולמשש את משאביהם הכלולים ומעריכים, כאמור, שישראל הגיעה כבר לפיסתג מאמציה והיא מצויה בתחילת המידרון. כאשר הערכה זו נשענת גם על "כיסוי-אידאולוגי", השואב כוחו מאגלוגיות היסטוריות, הנראה לאמניו כמוצק וכאיתן, הרי שהשלום איננו קרב ובא כלל ועיקר. סבירה יותר התפרצותה של אלימות מזוינת, אם בצורת לחימה טקטית מוגבלת ואם בצורת היסחפות בלתי-מבוקרת למערכה כוללת. ההליכה לז'נבה – אינה הליכה לקאנוסה, ודאי של א מצידם של הערבים. אופטימיסטים יראו בה שלב במאמץ המדיני הערבי להשיג את אשמת הכשלוש של ישראל, נוכח עיניה הצופיות של ארה"ב. הפסימיסטים יראו בה מלאכת הסחה והסוואה מתוכחמת, שנועדה לחפות על הכנות הערבים למלחמה.

הערות

1. בנימין שברון – נפט המזה"ת, ברכה ואיום (עם-עובד, ת"א 1975), ע"ע 381-387.
2. זוהי הערכתו של ד. שיפטן מ"מכון-שילוח" וכן של פרופ' ב. לואיס במאמרו – המיכשולים בדרך להשגת הסדר בסכסוך הישראלי-ערבי (מרכז ההסברה, 1975).
3. השווה למאמרו של ד. שיפטן – הפלסטינים כגורם בסכסוך הישראלי-ערבי ("סקירה חודשית", ינואר 1977) ועיין במאמרו של י. הרכבי – האסטרטגיה המדינית הערבית, שלוש תפיסות. (מרכז ההסברה, 1975).
4. השווה לג. בן-דור – מערכת היחסים הבין-ערביים והסכסוך הערבי-ישראלי. (חיפה, פברואר 1976).
5. לואיס – מאמרו (1975), שם.

המקורות שזכרו במאמר לפי סדר הופעתם:

1. ב. שברון – נפט המזה"ת, ברכה ואיום (עם-עובד, ת"א 1975), ע"ע 381-387.
2. לואיס – המיכשולים בדרך להשגת הסדר בסכסוך הישראלי-ערבי, (מרכז ההסברה, 1975).
3. ד. שיפטן – הפלסטינים כגורם בסכסוך הישראלי-ערבי. (סקירה חודשית, ינואר 1977).
4. ג. בן-דור – מערכת היחסים הבין-ערביים והסכסוך הערבי-ישראלי. (אוניברסיטת חיפה, פברואר 1976).
5. י. הרכבי – האסטרטגיה המדינית הערבית, שלוש תפיסות. (מרכז ההסברה, 1975).

"פחד ואין שלום" (ירמיהו, ל', ה')

אחד ההישגים המרשימים והמסוכנים ביותר של התעמולה הערבית בכלל וזו המצרית בפרט מאז תום מלחמת יוה"כ"פ ועד היום – כמטמורפוזת של השלום מבחינה מהותית-תוכנית ובתבאנספורמאציה של המושג מבחינה טכנית פורמאלית. במה הדברים אמורים? הערבים הצליחו במשך השנים מערכת יחסי ציבור מורכבת ומגננון תעמולה רבת-גונים להציג את תדמיתה של ישראל בעולם החופשי כמדינה שאינה שוחרת שלום, אלא מחחררת מדנים וחותרת למלחמה משום שהיא מתמידה בעיקשותה, כביכול, שלט על "שטחים ערביים" ומדקאת ביד חזקה את גילויי "הישות הפלסטינית", שהיא לב ליבו של הסכסוך הישראלי-ערבי. במקביל לכך, הצליחה התעמולה הערבית לא רק לגלגל את מושג השלום ולהפכו לנכס ערבי כביכול, אלא גרוע מזאת – האגריבים המדיניים של השלום כורסמו ופוחתו בהדרגה ובעקבות עד לכלל ריקון המושג מתוכנו: כאשר שליט מצרי מדבר גבוהה גבוהה על השלום עם ישראל הריהו מתכוון בעצם לשלום נוסח-וייטנאם, שחשף את דרום-וייטנאם להתמטטות ולהתפוררות. למדינות המערב השבעות והעייפות, אך הצמאות לנפט, נוח לשטש את האיפכא מסתבא המשתמע מ"השלום-המצרי", וקל להן להסתגל למונחי הכוזב הגזורים מהותו של "שלום" זה, המשתלב כקטליזטור בלחצים הפיננסיים והאנרגטיים המופלים עליהן באורח מתוחכם בעיקר ע"י ערבי-הסעודית, בשיטת המקל והגזר.

מעצמות המערב בכלל וארה"ב בפרט רואות בערבי-הסעודית אבן פינה במדיניותן המזרח-תוכנית הן מחמת תלותן הגוברת והולכת בנפט והן מחמת הדחיפות שבמחזור הפטרודולארים. החג' המודרני של המעצמות הנוצריות בהווה אינו אלא העלייה לרגל המכה של נפט ודולרים, שכן המעצמות המערביות להשתחררות המערב מהנזול השחור נידחים והולכים, והתוכניות להפקת תחליף-נפט ומקורות אנרגיה אחרים מתמהמהות ומבוזעזעות בעצלתיים. אם, אכן, סעודיה שהיא בעלת-המאהא אמורה להיות גם בעלת-הדעה, כי איז מועטם ביותר הסיכויים שמתה הסכסוך הישראלי-ערבי ירפה ויחלוף קל וחומר – שאין כמעט כל סיכוי שהסכסוך יפוג והשלום ישרור בין ישראל לשכנותיה. האינטרס הסעודי מתבטא בנקיטת מדיניות זוהרה ומאופקת כלפי המדינות הערביות-האחיות בנוסח של "כבדהו בסכסוך הישראלי-ערבי, כן תגבר תלותן בסעודיה כמקור מימון וכמתווה נוח לאספקת נשק חדיש וציוד מערבי מחד גיסא, וכי ימעטו נסינות החתירה כנגד המישור המלוכני-השמרני בסעודיה, מאידך גיסא. נמצא, איפוא, שאין לה, לסעודיה, הסיבה הקלה שבקלות לשקוד על החלשת הסכסוך הישראלי-ערבי ועל הפגנתו. ובהקשר הוא, המחלוקת על מחירי הנפט היא ביסודו של דבר מחלוקת כלכלית ולא מדינית. מלחמת יוה"כ"פ הוותה בבחינת "סראמפ" מדיני למפקות-הנפט לעגל את מחירי הנפט כלפי מעלה כחלק ממדיניות הפיננסית-כלכלית. ניצול מתיחות מדיניות-צבאיות בין ישראל לבין שכנותיה לצרכי העלאות-מבוקרות ונוספות של מחירי הנפט – אינו בלתי נמנע בעתיד הקרוב. ואי לכך, אין מנוס מההערכה, כי האינטרס הסעודי מתמצה בשמירה על שלחבת הסכסוך הישראלי ערבי בכל הכבה.

*

אם ערבי-הסעודית כך, מדינות העימות הערביות על אחת כמה וכמה. הלקחים שנלמדו לאחר מלחמת יוה"כ"פ הינם חד-משמעיים. אחד החשובים שבהם תולה את הקולר באי-הצלחת הערבים למוטט את ישראל כהיעדר אסטרטגיה רצופה ומתמידה, שהיתה אמורה לרכז לחצים על ישראל ולהרף ובכל התחומים, מבלי להניח לה מרגוע אף לא לגרע. ההנחה "הפוזיטיבית-המיבצעית" המסתרת מאחורי תיזה זו קובעת, כי רצף של לחצים מגוונים-צבאיים, מדיניים וכלכליים היה מחליש מומן את ישראל ומקדם את התהליכי התפוררותה, בנוסף לחצים הפנימיים הנובעים מצביונה המפולג והשסוע של החברה הישראלית. ואכן, האמת תינה לה האמרה, כי תיזה זו קונה לה שביטה בקרב הדרגים המימשליים העליונים במצרים, בסעודיה, בירדן ולאחרונה – גם בסוריה. בתחום המדיני משתלבת הערכה זו ב"מנטום" המפורסם של ד"ר קסינג'ר, שעיקרו האוצאה השמה בתנועה מדינית מתמדת, המשתלבת כמובן בלחצים נוספים הן מצד ארה"ב בעקיפין והן מצד מדינות ערב ואש"ף במישורן. אולם, כאמור, זהו רק צד אחד של המטבע. צרור המטבעות מסתכם בשטר הלחצים הרצוף והכולל, שהוא בבחינת מכש שאין לכולמו ולעוצרו.

יתרה מזאת, לפני מלחמת יוה"כ"פ, וודאי וודאי שלאחריה – נתפס הסכסוך הממאיר בין ישראל לערבים ע"י האחרונים כמערכה טוטלית רב-שלבית, כהתנגשות כלל-משאבית, ולא רק כעימות צבאי, מדיני, ואידאולוגי. אם תפיסת הסכסוך ע"י מדינות ערב היא טוטלית ומחללת, הרי שבמאזן המרכיבים בין ישראל לשכנותיה יש ליטול בחשבון את כל היבטים הגיאופוליטיים, הכלכליים והחברתיים. האידאולוגיה הערבית של הקונפליקט אינה במסגרת זו אלא מרכיב אחד בין עשרות מרכיבים. ההנהגות הפרגמטיות של מדינות העימות רואות את המיכלול האידאולוגי כמערכת מגויסת לשירותם של אינטרסים מדיניים וצבאיים פרגמטיים. האידאולוגיה אינה לב הסכסוך, אלא מעניקה רק לגיטימציה לשיאורו ולהמשך ליבוייה של ההתנגשות היהודית-ערבית. האידאולוגיה הערבית לסכסוך, כשעצמה, עשויה היתה להישחק ולהתמוסס ולמלא שיעון המרכיז שלה, התמך באגלוגיות היסטוריות מהעבר הרחוק והקרוב, ועיקרו – העיקרותם של "נטעים-זרים" המנסים להכות שורשים במזה"ת. הדברים נגזרים בדרך של היקש מאחרתים של המונגולים, התתרים והצלבנים כלפי היהודים הציגונים. "אסמכתות-היסטוריות" המעוררות היקשי גזירה-שווה לגבי ישראל-הציונית, חביבות במיוחד הן על ההיסטוריוסופים הערביים והן על ההנהגות המדיניות הפרגמטיות.

ניתוח הסכסוך כתיקול מתמיד, כשכל צד אמור להקצות את מירב משאביו ולהשקיעם בו, מאיר לערבים שבייחוקהו מרובים, שכן להערכתם הצליחה ישראל עד למלחמת יוה"כ"פ למצות את כל משאביה. מאז 1973 ואילך מצויה עקומת המאמץ הטוטלי הישראלי במגמת ירידה, בעוד שמדינות ערב טרם מיצו אלא מיקצת מן המיקצת ממשאביהן בסכסוך. לשון אחרת: ישראל מימשה, הלכה למעשה, את מרבית הפוטנציאל שלה בניגוד לעולם הערבי. עקומות המאמצים של